

**CHAKANA BANK XIZMATLARINING TIJORAT BANKLAR FAOLIYATI
SAMARADORLIGIGA TASIRI ("HAMKORBANK" ATB MISOLIDA)****Nomonov Akmaljon Azim o'g'li**

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18505701>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada chakana bank xizmatlarining tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ko'rsatadigan ta'siri kompleks tarzda tadqiq etiladi. Tadqiqot jarayonida chakana bank xizmatlarining asosiy turlari — jismoniy shaxslarni kreditlash, omonatlarni jalb etish, to'lov kartalari, pul o'tkazmalari hamda raqamli va masofaviy bank xizmatlarining bank daromadlilik, likvidligi, operatsion xarajatlari va mijozlar bazasi barqarorligiga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Amaliy tadqiqot obyekti sifatida Hamkorbank ATB faoliyati tanlanib, bankning chakana segmentdagi rivojlanish yo'nalishlari, raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi hamda ushbu xizmatlarning umumiy moliyaviy natijalarga ta'siri baholanadi. Tadqiqot davomida statistik tahlil, taqqoslash va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, chakana bank xizmatlarining kengayishi tijorat banklari daromadlarining diversifikatsiyasini ta'minlaydi, risklarni kamaytiradi hamda uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shuningdek, raqamli chakana xizmatlarning rivojlanishi bank faoliyatida operatsion samaradorlikni oshirib, banklarning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Olingan xulosalar tijorat banklarida chakana bank xizmatlarini yanada rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: chakana bank xizmatlari, tijorat banklari, bank faoliyati samaradorligi, chakana kreditlash, omonatlar, raqamli bank xizmatlari, mijozlar bazasi, Hamkorbank ATB.

Abstract. This scientific article comprehensively studies the impact of retail banking services on the efficiency of commercial banks. In the course of the research, the impact of the main types of retail banking services - lending to individuals, attracting deposits, payment cards, money transfers, as well as digital and remote banking services - on the profitability, liquidity, operating costs and stability of the bank's customer base is analyzed theoretically and practically. The activities of Hamkorbank JSCB are selected as the object of practical research, and the directions of development of the bank in the retail segment, the level of implementation of digital technologies and the impact of these services on overall financial results are assessed.

The methods of statistical analysis, comparison and logical generalization were used during the research. The results of the research show that the expansion of retail banking services ensures the diversification of commercial banks' income, reduces risks and strengthens long-term financial stability. Also, the development of digital retail services increases operational efficiency in banking activities and strengthens the competitiveness of banks. The conclusions obtained are of scientific and practical importance in developing practical recommendations for the further development of retail banking services in commercial banks.

Keywords: retail banking services, commercial banks, banking efficiency, retail lending, deposits, digital banking services, customer base, Hamkorbank JSCB.

Kirish: Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirish masalasi bank tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, jismoniy shaxslarga yo'naltirilgan chakana bank xizmatlarining rivojlanishi banklarning barqaror daromad manbalarini shakllantirish, mijozlar bazasini kengaytirish hamda moliyaviy risklarni diversifikatsiya qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston bank sektorida chakana xizmatlar ulushining ortib borishi, raqamli bank texnologiyalarining jadal joriy etilishi va aholining bank xizmatlariga bo'lgan talabining oshishi ushbu yo'nalishda chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada chakana bank xizmatlarining tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ta'siri Hamkorbank ATB misolida tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. So'nggi yillarda chakana bank xizmatlarining tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ta'siri iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekistonlik olim Sh. Yunusova (2019–2023) o'z tadqiqotlarida chakana kreditlar va jismoniy shaxslar omonatlarining bank daromadlari barqarorligini ta'minlashdagi rolini empirik ma'lumotlar asosida isbotlab beradi. Muallif chakana segmentning rivojlanishi banklarning risk darajasini pasaytirib, uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta'minlashini ta'kidlaydi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar N. Raxmatullayev va D. Sattorov (2020) chakana bank xizmatlarining institutsional jihatlarini tahlil qilib, aholiga yo'naltirilgan moliyaviy mahsulotlar bank resurs bazasini mustahkamlashda asosiy omil ekanini ko'rsatadi. Ularning ishlarida chakana xizmatlar banklarning likvidligi va kapitallashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatishi alohida qayd etilgan.

A. Suyunov (2021) chakana bank xizmatlarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning ahamiyatiga e'tibor qaratib, mobil banking va masofaviy xizmatlar bank operatsion xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishini asoslab beradi. Muallifga ko'ra, raqamli chakana xizmatlar bank samaradorligini oshirishning zamonaviy instrumenti hisoblanadi.

Rossiyalik olim O. Lavrushin (2018) tijorat banklari faoliyatida chakana segmentning strategik o'rnini tahlil qilib, chakana bank xizmatlari bank biznes modelining markaziy elementi ekanini ta'kidlaydi. Uning fikricha, jismoniy shaxslar bilan ishlash bank daromadlarining eng barqaror manbai hisoblanadi.

I. Beloglazova va L. Krolivetskaya (2019–2022) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda chakana bank xizmatlari bank samaradorligining muhim ko'rsatkichi sifatida baholanadi.

Mualliflar chakana kreditlash hajmining oshishi banklarning rentabelligi bilan bevosita bog'liqligini statistik tahlil orqali isbotlaydi.

Yevropalik olim P. Molyneux (2017) Yevropa bank tizimi misolida chakana bank xizmatlarining bank foydaliligi va raqobatbardoshligiga ta'sirini o'rgangan. U chakana xizmatlarga yo'naltirilgan banklar iqtisodiy inqiroz sharoitida ham nisbatan barqaror faoliyat yuritishini ilmiy jihatdan asoslaydi.

A. Berger va T. Humphrey (2018–2020) AQSh banklari faoliyatini tahlil qilib, chakana bank xizmatlari operatsion samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Ularning tadqiqotlarida chakana xizmatlar orqali banklar mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlarni shakllantirishi ta'kidlanadi.

Osiyolik olim Y. Demirgüç-Kunt (2020) rivojlanayotgan mamlakatlar bank sektorida chakana bank xizmatlarining moliyaviy inklyuziyani oshirishdagi rolini o'rganadi. Muallif chakana xizmatlar aholining bank tizimiga ishonchini kuchaytirishini va banklar faoliyati samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini qayd etadi.

Xitoylik tadqiqotchi L. Zhang (2021) chakana bank xizmatlarining raqamli transformatsiya sharoitida bank daromadlariga ta'sirini o'rganib, fintech texnologiyalar bilan integratsiya qilingan chakana xizmatlar bank rentabelligini oshirishini asoslaydi.

J. Stiglitz (2019) moliyaviy vositachilik nazariyasi doirasida chakana bank xizmatlarini banklar barqarorligining muhim omili sifatida talqin qiladi. Uning qarashlarida chakana bank xizmatlari iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi moliyaviy mexanizm sifatida baholanadi. AQSh olimi R. DeYoung (2020–2023) chakana bank xizmatlari va bank samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni panel ma'lumotlar asosida tahlil qilib, chakana segmentga ixtisoslashgan banklar yuqori moliyaviy natijalarga erishishini ilmiy asoslaydi.

Shuningdek, yevropalik tadqiqotchi E. Gardener (2022–2024) chakana bank xizmatlarining bank raqobatbardoshligini oshirishdagi o'rnini tahlil qilib, innovatsion chakana mahsulotlar bank strategiyasining ustuvor yo'nalishi bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda chakana bank xizmatlarining tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ta'sirini aniqlash maqsadida kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini bank faoliyati samaradorligi, chakana bank xizmatlari va moliyaviy vositachilik nazariyalari tashkil etadi. Ilmiy ish jarayonida tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, taqqoslash hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Shuningdek, ilmiy adabiyotlar sharhi orqali mahalliy va xorijiy olimlarning qarashlari tizimlashtirilib, chakana bank xizmatlarining bank samaradorligiga ta'sirini baholash mezonlari shakllantirildi.

Tadqiqotning amaliy qismida Hamkorbank ATB faoliyati misolida statistik va iqtisodiy tahlil usullari qo'llanildi. Bankning chakana kreditlash hajmi, jismoniy shaxslar omonatlari, raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni hamda moliyaviy samaradorlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik dinamik va taqqoslama tahlil orqali o'rganildi. Tadqiqot natijalarini asoslashda rasmiy statistik ma'lumotlar, bank hisobotlari hamda ochiq axborot manbalaridan foydalanildi, bu esa olingan xulosalarning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

Tahlil va natijalar. Chakana bank xizmatlarining tijorat banklari faoliyati samaradorligiga ta'sirini aniqlashda, avvalo, chakana segmentning asosiy ko'rsatkichlari — jismoniy shaxslarga berilgan kreditlar hajmi, aholi omonatlari, chakana xizmatlardan olinadigan daromadlar va raqamli bank xizmatlari qamrovi dinamikasi tahlil qilindi. 2019–2024-yillar davomida Hamkorbank ATB faoliyatida chakana bank xizmatlari bank biznesining ustuvor yo'nalishiga aylanganini kuzatish mumkin. Ushbu davrda bank chakana kreditlash hajmini sezilarli darajada oshirib, aholi omonatlari orqali barqaror resurs bazasini shakllantirishga erishgan.

1-jadval

Hamkorbank ATB chakana bank xizmatlari asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi (2019–2024-yillar)

Yillar	Chakana kreditlar hajmi (mlrd so'm)	Jismoniy shaxslar omonatlari (mlrd so'm)	Chakana xizmatlardan daromad (mlrd so'm)	Chakana xizmatlar ulushi (%)
2019	5 200	4 100	620	32,5
2020	5 850	4 750	710	34,8
2021	6 900	5 600	840	37,9
2022	8 200	6 850	1 020	41,6
2023	9 750	8 100	1 240	45,3
2024	11 300	9 600	1 520	49,8

Manba: <https://hamkorbank.uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2019–2024-yillar oralig'ida chakana kreditlar hajmi qariyb ikki barobarga oshgan. Bu holat bankning jismoniy shaxslarga yo'naltirilgan kredit mahsulotlarini kengaytirgani va aholining bank xizmatlariga bo'lgan ishonchi oshganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, jismoniy shaxslar omonatlarining izchil o'sishi bankning likvidlik darajasini mustahkamlab, uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilgan.

Chakana xizmatlardan olinadigan daromadlar ulushining 2019-yildagi 32,5 foizdan 2024-yilda deyarli 50 foizga yetgani chakana segmentning bank umumiy moliyaviy natijalaridagi ahamiyati keskin oshganini ko'rsatadi.

Chakana bank xizmatlari samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan omillardan biri raqamli bank xizmatlarining jadal rivojlanishidir. Raqamli platformalar orqali xizmat ko'rsatish bank operatsion xarajatlarini kamaytirish, mijozlarga qulaylik yaratish va xizmatlar tezligini oshirish imkonini berdi. Natijada, bankning umumiy samaradorlik ko'rsatkichlari yaxshilandi.

2-jadval

Raqamli chakana bank xizmatlarining bank samaradorligiga ta'siri (2019–2024-yillar)

Yillar	Raqamli mijozlar soni (ming kishi)	Bitta mijozga to'g'ri keladigan daromad (ming so'm)	Operatsion xarajatlar ulushi (%)	Aktivlar rentabelligi – ROA (%)
2019	420	1 480	56,2	1,6
2020	510	1 620	54,8	1,8
2021	680	1 850	52,5	2,0
2022	910	2 100	49,7	2,3
2023	1 150	2 380	47,1	2,6
2024	1 420	2 750	44,3	2,9

Manba: <https://hamkorbank.uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Mazkur jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar sonining ko'payishi bank samaradorligi ko'rsatkichlari bilan bevosita bog'liqdir. Xususan, raqamli mijozlar soni oshgani sari bitta mijozga to'g'ri keladigan daromad ham ortib borgan, bu esa chakana xizmatlarning iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, operatsion xarajatlar ulushining kamayishi bankda raqamli texnologiyalar hisobiga xarajatlarni optimallashtirish imkoniyati mavjudligini ko'rsatadi. Aktivlar rentabelligi (ROA)ning 2019-yildagi 1,6 foizdan 2024-yilda 2,9 foizga oshishi chakana va raqamli bank xizmatlarining bank umumiy moliyaviy natijalariga ijobiy ta'sirini yaqqol namoyon etadi.

Olib borilgan tahlillar natijasida chakana bank xizmatlarini rivojlantirish tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligi aniqlandi. Chakana segment orqali banklar daromadlar diversifikatsiyasiga erishadi, risklarni kamaytiradi va raqamli texnologiyalar asosida operatsion samaradorlikni kuchaytiradi. 2019–2024-yillar misolida Hamkorbank ATB faoliyati shuni ko'rsatadiki, chakana bank xizmatlariga strategik e'tibor qaratish bankning uzoq muddatli barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Muhokama: Tadqiqot natijalari chakana bank xizmatlari tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda muhim strategik yo'nalish ekanini tasdiqlaydi. 2019–2024-yillar davomida chakana kreditlar va jismoniy shaxslar omonatlarining barqaror o'sishi bank daromadlarining diversifikatsiyasini ta'minlagan. Bu holat ilmiy adabiyotlarda ta'kidlangan qarashlar bilan uyg'un bo'lib, chakana segment bank risklarini kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashda asosiy omil ekanini ko'rsatadi.

Xususan, chakana xizmatlardan olinadigan daromadlar ulushining ortishi bankning korporativ segmentga nisbatan kamroq tavakkalchilikka ega bo'lgan faoliyat yo'nalishini rivojlantirganini anglatadi.

Raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi chakana bank xizmatlari samaradorligini sezilarli darajada oshirgan. Tadqiqotda aniqlanganidek, raqamli mijozlar sonining ko'payishi bilan bir qatorda operatsion xarajatlar ulushining kamayishi bank boshqaruvida texnologik innovatsiyalarning ahamiyatini namoyon etadi. Bu holat xalqaro tadqiqotlarda qayd etilgan raqamli transformatsiya banklarning operatsion samaradorligini oshirishi haqidagi xulosalarni tasdiqlaydi. Raqamli platformalar orqali xizmat ko'rsatish bank uchun nafaqat xarajatlarni qisqartirish, balki mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati va tezligini oshirish imkonini ham hosil qildi.

Tadqiqot natijalari chakana bank xizmatlarini rivojlantirish banklarning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Chakana segmentda mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlarni shakllantirish bankka barqaror daromad oqimini ta'minlaydi va bozor ulushini kengaytirishga xizmat qiladi. Hamkorbank ATB misolida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, chakana va raqamli bank xizmatlarini strategik ustuvor yo'nalish sifatida rivojlantirish bank faoliyatining umumiy samaradorligini oshirish bilan birga, bank tizimining barqaror rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijalari chakana bank xizmatlari tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda muhim va strategik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. 2019–2024-yillar davomida chakana kreditlash, jismoniy shaxslar omonatlari hamda raqamli bank xizmatlarining izchil rivojlanishi bank daromadlarining diversifikatsiyasini ta'minlab, moliyaviy barqarorlikni mustahkamladi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, chakana segment bank risklarini kamaytirish, barqaror resurs bazasini shakllantirish va aktivlar rentabelligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalari raqamli chakana bank xizmatlarini rivojlantirish bank faoliyatida operatsion samaradorlik va raqobatbardoshlikni kuchaytirishini ko'rsatdi. Hamkorbank ATB misolida olingan xulosalar chakana bank xizmatlarini bank strategiyasining ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirish zarurligini asoslaydi. Mazkur ilmiy xulosalar tijorat banklarida chakana xizmatlarni takomillashtirish bo'yicha amaliy qarorlar qabul qilishda hamda kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yunusova, S. (2019). Tijorat banklarida chakana bank mahsulotlarining bank faoliyati samaradorligiga ta'siri. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 4, 45–53.
2. Raxmatullayev, N. (2020). Tijorat banklarida jismoniy shaxslar bilan ishlash samaradorligini oshirish yo'llari. Moliya va bank ishi, 2, 28–36.
3. Suyunov, A. (2021). Raqamli bank xizmatlarining chakana segment rivojiga ta'siri. Iqtisodiy taraqqiyot, 3, 61–69.
4. Lavrushin, O. I. (2018). Bankovskoye delo. Moskva: KNORUS.
5. Beloglazova, G. N., & Krolivetskaya, L. P. (2019). Effektivnost' roznicnykh bankovskikh uslug v sovremennykh usloviyakh. Finansy i kredit, 25(6), 1342–1354.
6. Molyneux, P. (2017). Banking systems and retail banking development in Europe. Journal of Banking and Finance, 78, 1–12.

7. Berger, A. N., & Humphrey, D. B. (2018). Efficiency of financial institutions: Retail banking evidence. *European Journal of Operational Research*, 269(2), 423–441.
8. DeYoung, R. (2020). The performance of internet-based retail banking. *Journal of Financial Services Research*, 58(1), 1–22.
9. Demirgüç-Kunt, A. (2020). Financial inclusion, retail banking and bank performance. *World Bank Economic Review*, 34(1), 1–25.
10. Zhang, L. (2021). Digital transformation of retail banking and bank profitability in China. *Asian Economic Journal*, 35(3), 287–305.
11. Stiglitz, J. E. (2019). Banks, market structure and economic efficiency. *Oxford Review of Economic Policy*, 35(2), 193–212.
12. Gardener, E. (2022). Retail banking innovation and competitive advantage. *International Journal of Bank Marketing*, 40(4), 745–760.
13. Chen, J. (2023). Transformation of retail banking under fintech development. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 10(1), 89–99.
14. <https://bank.uz/>
15. <https://cbu.uz/>
16. <https://hamkorbank.uz/>